

Prof. dr hab. inż. Krzysztof Szoszkiewicz
Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska
Uniwersytet Przyrodniczy
w Poznaniu

Poznań, dnia 25 stycznia 2021

O C E N A

rozprawy doktorskiej mgr Agaty Kobyłki

**pt. Uwarunkowania rozwoju i stan turystyki w gminach polskiej części
Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie**

opracowana na zlecenie Rady Dyscypliny Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, zawartym w piśmie Przewodniczącego Rady Dyscypliny prof. dr. hab. Krzysztofa Józwiakowskiego, nr RD-ISGIE/531/os/2020, z dnia 26 listopada 2020 r.

1. Informacje wstępne

Promotorem ocenianej pracy doktorskiej autorstwa mgr Agaty Kobyłki był prof. dr. hab. Bogusław Sawicki a funkcję promotora pomocniczego pełniła dr Sylwia Golian. Podstawę pracy stanowił analiza bogatego materiału źródłowego o charakterze pierwotnym i wtórnym. Pierwotny materiał źródłowy obejmował własne badania terenowe oraz obserwacje i sondaż diagnostyczny przeprowadzony w latach 2016-2019. Materiałami źródłowymi wtórnymi były dane statystyczne, raporty, opracowania, sprawozdania, materiały kartograficzne, akty prawne, publikacje regionalne i materiały promocyjne, które pozyskano z różnych instytucji. Recenzowana praca dotyczy problematyki rozwoju turystyki na obszarach chronionych, w aspekcie ochrony i kształtowania środowiska, z uwzględnieniem elementów inżynierii środowiska.

Rozprawa zawiera 242 strony maszynopisu, łącznie z 57 tabelami, 41 rysunkami i 43 fotografiami. Główna treść pracy zawiera się w 7 rozdziałach, z wydzielonymi z licznymi podrozdziałami. Pracę uzupełnia spis literatury, wykaz aktów prawnych i dokumentów strategiczno-planistycznych, lista wykorzystanych materiałów kartograficznych i promocyjnych oraz stron internetowych. Ponadto zamieszczono streszczenie w języku polskim

i angielskim, spis rysunków, tabel i fotografii, wykaz skrótów oraz aneks składający się z wzorca zastosowanych w badaniach trzech kwestionariuszy.

2. Charakterystyka rozprawy

W obszernym wstępie, który ma charakter przeglądu literatury, Autorka przedstawiła szeroki kontekst podjętych badań, nawiązując do wielu społeczno-ekonomicznych aspektów turystyki i ochrony przyrody.

Rozdział drugi, zatytułowany *Przegląd piśmiennictwa* jest właściwym przeglądem literatury, w którym znacznie poszerzono analizę piśmiennictwa dotyczącą ochrony przyrody w ujęciu historycznym oraz przedstawiono obecną sytuację w kraju i na świecie. W oddzielnym podrozdziale obszernie omówiono problematykę rezerwatów biosfery przedstawiając historię rozwoju tej formy ochrony przyrody oraz ich charakterystykę w Polsce i innych krajach. W oddzielnym podrozdziale obszernie omówiono Transgraniczny Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie. Ponadto w rozdziale *Przegląd piśmiennictwa* Doktorantka omówiła terminologię przyjętą w opracowaniu, wyjaśniając szczegółowo zastosowane w pracy podejście do różnych pojęć związanych z rolnictwem i turystyką. W rozdziale wykorzystano bardzo wiele pozycji literatury krajowej i światowej, z uwzględnieniem najnowszych osiągnięć ale także wielu ważnych starszych prac naukowych.

W rozdziale trzecim Doktorantka scharakteryzowała problem badawczy, zaprezentowała cel pracy, zadania badawcze i hipotezę badawczą. Celem pracy doktorskiej była ocena stanu i uwarunkowań rozwoju turystyki w gminach położonych w polskiej części Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie, w aspekcie ochrony i kształtowania środowiska, z uwzględnieniem elementów inżynierii środowiska. Sformułowano cztery główne zadania badawcze, którym przypisano szczegółowe zadania badawcze. Przedstawiono też hipotezę badawczą, która brzmiała: *Transgraniczny Rezerwat Biosfery Polesie Zachodnie stanowi ideę (założenia) w zakresie ochrony cennych walorów przyrodniczych i antropogenicznych, której realizacja napotyka na wiele barier w holistycznej realizacji jej celów w kontekście rozwoju zrównoważonego, ponieważ występują liczne dysonanse w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz brakuje kompleksowych projektów i działań w zakresie inżynierii środowiska.*

W rozdziale czwartym przedstawiono metody badań i źródła analizowanych danych. W osobnych podrozdziałach omówiono sposoby pozyskiwania danych pierwotnych i wtórnych oraz metody ich analizy. Rozdział ten jest bardzo obszerny i bardzo szczegółowo scharakteryzowano stosowane liczne metody analityczne.

Rozdział piąty poświęcono charakterystyce obszaru badań. W osobnych podrozdziałach została przedstawiona lokalizacja przestrzenna obszaru badań, ukształtowanie powierzchni, uwarunkowania geologiczne i gleby, warunki klimatyczne, elementy hydrologiczne oraz sytuacja społeczno-gospodarcza.

Wyniki badań i dyskusja przedstawione zostały w szóstym rozdziale. W oddzielnych podrozdziałach przedstawiono wyniki analiz dotyczących uwarunkowania rozwoju turystyki w badanych gminach oraz stan rozwoju turystyki na badanym obszarze. Ponadto, przedstawiono możliwości rozwoju turystyki, stan i potrzeby rozwoju infrastruktury technicznej na obszarze badań oraz obecne i perspektywiczne zagrożenia dla Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie. W wynikach uwzględniono zadania dla inżynierii środowiska. W rozdziale tym przedstawiono też wyniki analiz, które zilustrowano wykresami i zbiorczymi tabelami. Uwzględniono też obszerną dyskusję wyników odnosząc je do historycznego piśmiennictwa oraz współczesnej literatury.

W rozdziale szóstym, zatytułowanym *Podsumowanie i wnioski*, w sposób syntetyczny omówiono uzyskane wyniki pracy, odniesiono się do postawionej hipotezy i sformułowano 11 wniosków.

Pracę uzupełnia streszczenie, spis wykorzystanego piśmiennictwa obejmujący 658 pozycji, w tym 484 pozycje literatury, 85 aktów prawnych oraz 63 strony internetowe. Ponadto zamieszczono streszczenie w języku polskim i angielskim, spis rysunków, tabel i fotografii, wykaz skrótów oraz aneks składający się z trzech kwestionariuszy.

3. Ocena rozprawy

Recenzowana rozprawa dotyczy bardzo aktualnej problematyki. Rozwój turystyki na cennych przyrodniczo terenach jest zagadnieniem skomplikowanym, gdyż ingerencja człowieka wiąże się zawsze z jego złożonym oddziaływaniem na świat roślin i zwierząt oraz ich siedlisko abiotyczne. Musimy w taki sposób organizować działalność turystyczną aby ograniczyć jej negatywny wpływ na ekosystemy a jednocześnie zapewnić rozwój gospodarczy i społeczny. Taki sposób zrównoważonego rozwoju wymaga solidnego wsparcia naukowego, stąd wybór tematu uważam, za bardzo trafny i posiadający duże znaczenie badawcze i użyteczne.

Rozprawa Pani mgr Agaty Kobyłki, opiera się na bardzo obszernym materiale badawczym i charakteryzuje się poprawną analizą. Wyniki badań omówiono bardzo szczegółowo i wnikliwie. Doktorantka wykazała się także umiejętnością porządkowania wyników i ich prezentacji, w tym również wykorzystania metod statystycznych. Sformułowane

wnioski wynikają z analizy wyników przeprowadzonych badań własnych oraz przeanalizowanej dokumentacji i mają zarówno charakter poznawczy, jak i aplikacyjny.

Pod względem edytorskim pracę można ocenić wysoko. Na podkreślenie zasługuje bardzo duża staranność opracowania oraz przejrzyste przedstawienie wielu zagadnień na licznych wykresach i rysunkach.

Przedstawiona do oceny dysertacja wykazała, że Autorka posiada szeroką i dokładną znajomość zagadnień rolnictwa, ochrony przyrody, branży turystycznej a także ochrony przyrody i inżynierii środowiska. Przedstawiony w dysertacji materiał dowodzi, że Doktorantka wykazała się umiejętnością organizowania i prowadzenia badań. Zrealizowano precyzyjny plan badań, dzięki czemu w sposób bardzo systematyczny przeprowadzono szeroki zakres pozyskania danych pierwotnych i wtórnych.

Przeprowadzone analizy wyników badań pozwoliły na realizację celu pracy a planowane główne i szczegółowe zadania badawcze zostały bardzo rzetelnie wykonane. Ze względu na złożoność przyjętej hipotezy badawczej, ocena jej weryfikacji wymaga szczegółowego zapoznania się z całością zaprezentowanych wyników ale w różnych miejscach części wynikowej wykazano, że walory przyrodnicze i antropogeniczne badanego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie są już doceniony na arenie międzynarodowej. Wykazano różne problemy ich ochrony w kontekście zrównoważonego rozwoju, jak starzenie się społeczeństwa, wyludnianie wsi, mała współpraca samorządów gmin z administracją obszarów chronionych, brak umocowania prawnego rezerwatów biosfery w Polsce, problemy gospodarki wodnej oraz poszukiwanie i pozyskiwanie surowców skalnych i energetycznych. Poza tym wykazano, że gospodarka turystyczna odgrywa tu niewspółmiernie małą rolę w odniesieniu do potencjału i atrakcyjności tego obszaru pod względem przyrodniczym i kulturowym. Autorka wykazała obszary przedstawiające największy potencjał strukturalnym (walory, zagospodarowanie turystyczne i dostępność komunikacyjna) oraz gminy o najlepszych zasobach funkcjonalnych i największym potencjale turystycznym.

Cennym elementem ocenianej pracy jest zastosowanie szerokiego zestawu metod i technik badawczych oraz analitycznych. Wykorzystano między innymi wielowymiarową analizę porównawczą, metody wskaźnikowe, wskaźniki dynamiki, wahań sezonowych, predykcję, statystyki opisowe, analizę zależności, skupień, SWOT oraz metodę monograficzną. Wykorzystanie tak dużej liczby wskaźników w jednej pracy jest bardzo rzadko spotykane i dzięki temu Autorka rzetelnie uwiarygadnia formułowane wnioski.

Bardzo mocną stroną pracy jest obszerność zebranego materiału badawczego, którego pozyskanie wymagało ogromnych nakładów pracy. Zebrane dane wtórne pochodziły z wielu

źródeł, m.in. Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody, Lubelskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz administracji Poleskiego Parku Narodowego. Zakres zebranych wyników badań pierwotnych jest również imponujący: 22 indywidualne wywiady pogłębione z pracownikami urzędów gmin, indywidualne wywiady swobodne z 3 pracownikami Poleskiego Parku Narodowego, 500 ankiet z odwiedzającymi obszar badań. Wrażenie robi ilość zebranych danych, których uporządkowanie i analiza wymagało dobrej organizacji badań i rzetelnego warsztatu naukowego.

Przedstawiona rozprawa zawiera kilka kwestii, nasuwających pewne wątpliwości:

1. Przedstawiona do oceny praca jest bardzo obszerna i wielowątkowa i przez to trudna do analizy. Dodatkowym utrudnieniem w niektórych akapitach jest zbyt słabo zarysowana granica pomiędzy wynikami a ich omówieniem w świetle istniejącej literatury. Łączenie wyników i dyskusji w jeden rozdział jest zawsze dość ryzykowne w pracach naukowych, a w ocenianej dysertacji, w rozdziale tym, dodatkowo wprowadzano treści, które powinny być elementem przeglądu literatury i metodyki (np. rozdziały 6.1. i 6.2.).
2. Zaproponowana hipoteza badawcza jest bardzo złożona i potwierdzenie jej weryfikacji wymaga oceny wielu różnorodnych analiz przeprowadzonej przez Doktorantkę. W pracy doktorskiej, która ma dowieść kompetencji naukowych autora, weryfikacja hipotezy powinna być w szczególności jednoznaczna i przekonująca, w oparciu o klasyczne metody naukowe, najlepiej statystyczne. Taka weryfikacja byłaby dobitniejsza gdyby zamiast jednej wielowątkowej i skomplikowanej hipotezy zastosować kilka hipotez wymagających węższego zakresu analiz do rozstrzygnięcia ich słuszności.
3. Zastosowanie wielu metod statystycznych jest silną stroną pracy i wykorzystanie wielu cząstkowych statystyk niewątpliwie pozwala czytelnikom na pogłębioną analizę przedstawionych wyników pracy. Zestawienie średniej arytmetycznej i mediany pozwala na weryfikację słuszności zastosowanych statystyk parametrycznych. W wielu miejscach różnica pomiędzy średnią a medianą jest uderzająco wysoka, co wynika z asymetrycznego rozkładu danych w analizowanej populacji. W takiej sytuacji nie powinno się korzystać z zestawu analiz parametrycznych, tylko metod nieparametrycznych lub zestandaryzować (przekształcić dane np. poprzez pierwiastkowanie lub logarytmowanie). W przypadku braku rozkładu normalnego średnia, odchylenie standardowe czy współczynnik zmienności nie są odpowiednimi statystykami. Autorka wspomina o sprawdzaniu normalności rozkładu tylko w kontekście wyboru metody obliczania współczynnika korelacji. Warto byłoby się odnieść do charakteru analizowanych danych w kontekście ich rozkładu, szczególnie w przypadku przygotowania publikacji.

4. Wniosek szósty nie jest efektem naukowej weryfikacji prowadzonej w części wynikowej i lepiej by było aby był przedstawiony jako element podsumowania.
5. Mimo staranności edytorsko-językowej zauważyłem literówki i niezręczności językowe. Na przykład we wniosku 9, zamiast *Obszar badań przeznacza znaczne środki z budżetu...* proponuję napisać np.: *Gminy położone na badanym obszarze przeznaczają znaczne środki z budżetu...*

4. Podsumowanie i wniosek końcowy

Mgr Agata Kobyłka spełniła wymagania stawiane kandydatom do stopnia naukowego doktora. Przedstawiła wartościową i bogatą w oryginalne wyniki pracę naukową, opartą na oryginalnych badaniach terenowych i laboratoryjnych oraz bogatej dokumentacji i materiałach źródłowych. Wykazała umiejętność organizowania badań, samodzielnego podejmowania i rozwiązywania zagadnień naukowych oraz opanowanie ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka. Rozprawa wnosi istotne elementy poznawcze do powiększenia stanu wiedzy na temat rozwoju turystyki na obszarach cennych przyrodniczo i podlegających ochronie.

Zawarte w recenzji uwagi krytyczne nie umniejszają istotnie wartości merytorycznej pracy i mogą być przedmiotem naukowej polemiki. Proponuję niektóre z nich uwzględnić przy publikowaniu wyników badań.

Stwierdzam, że oceniana rozprawa doktorska mgr Agaty Kobyłki, pt. *Uwarunkowania rozwoju i stan turystyki w gminach polskiej części Transgranicznego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie* spełnia wymogi określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wnioskuje o dopuszczenie Pani mgr Agaty Kobyłki do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Wnioskuje o wyróżnienie ocenianej pracy ze względu na jej wysoką wartość naukową i praktyczną oraz przeprowadzenie wyjątkowo wnikliwej analizy bardzo obszernego materiału badawczego.

Prof. dr hab. inż. Krzysztof Szoszkiewicz